

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Факультет педагогічної освіти

Кафедра початкової та дошкільної освіти

ЦАР НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

**КАЗКА ЯК ЗАСІБ ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Магістерська робота

галузь знань 01 Освіта / Педагогіка
спеціальність 012» «Дошкільна освіта»

Науковий керівник:

професор кафедри початкової та
дошкільної освіти, доктор
педагогічних наук, професор

Галян О.І.

Львів-2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	6
1.1. Особливості розвитку емоцій в онтогенезі.....	6
1.2. Чинники формування нестабільного емоційного стану дітей дошкільного віку в умовах воєнного стану.....	9
1.3. Роль казки у розвитку особистості дошкільника, її сутність, види, особливості, функції.....	15
1.4. Вплив казки на розвиток емоційної сфери дітей дошкільників.....	22
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ РІВНЯ ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ СТАБІЛІЗАЦІЇ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ КАЗОК.....	28
2.1. Опис процедури та методичного інструментарію дослідження.....	28
2.2. Аналіз та інтерпретація отриманих результатів.....	35
2.3. Особливості використання казок для стабілізації емоційних станів дітей дошкільного віку.....	40
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66
ДОДАТКИ.....	72

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Під розвитком дітей найчастіше мають на увазі інтелектуальний розвиток, саме розвитку емоційної сфери дітей приділяється мало уваги. З кожним роком ситуація в закладах дошкільної освіти погіршується, діти приходять з порушеннями в розвитку, особливе місце займають порушення в емоційно-вольовій сфері. Такі діти рідко співпереживають, дивуються та захоплюються, їхні інтереси обмежені, а ігри одноманітні.

Благополучний емоційний розвиток гарантує успішний розвиток усіх сфер життя дитини. Відомо, що у дошкільному дитинстві емоційна сфера є провідною галуззю психічного розвитку. Під її впливом формуються вищі психічні функції поведінки, особистості цілому.

Проблема виховання емоційної сфери дітей знайшла своє теоретичне обґрунтування в роботах філософів та культурологів – Аристотеля, Платона, Б. Спінози, І. Канта, Л. Фейербаха. Психологічні аспекти культури почуттів і емоцій знайшли своє відображення в працях Б. Ананьєва, Л. Божович, В.Вілюнаса, Л. Виготського, І. Джидар'ян, Б. Додонова, Я. Рейковського, Б.Теплова, П. Якобсона та ін. У педагогічному аспекті культура почуттів та її питання цікавили зарубіжних педагогів І. Гербарта, Я. Коменського, Д. Локка, Ж.-Ж. Руссо, вітчизняних педагогів і діячів культури Г. Ващенко, О.Духновича, Я. Козельського, С. Русову, Г. Сковороду, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін.

Метою магістерської роботи є систематизація, узагальнення теоретичних підходів та емпірична перевірка особливостей використання казки як засобу емоційного розвитку дитини дошкільного віку.

Відповідно до мети дослідження потрібно вирішити низку **завдань**:

- схарактеризувати особливості розвитку емоцій в онтогенезі та визначити чинники нестабільності емоційного стану дітей дошкільного віку в умовах воєнного стану;

- обґрунтувати вплив казки на розвиток емоційної сфери дітей дошкільників;
- дослідити особливості використання казок для стабілізації емоційних станів дітей дошкільного віку..

Об’єкт дослідження – емоційний розвиток дитини дошкільного віку.

Предмет дослідження – казка як засіб емоційного розвитку дитини дошкільного віку.

В ході магістерської роботи використовувалися такі **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз, синтез, узагальнення, моделювання, цілепокладання; *емпіричні* – експеримент, методика вивчення мимічної моторики (Г. Волкова), модифікація методики "Вивчення розуміння емоційних станів людей, зображених на картинці" (Е. Ізотова), модифікація тесту «Розпізнавання емоцій» (Т. Череднікова), методика "Паровозик", Виявлення тривожності старших дошкільнят (В. Мерлін).

Теоретичне значення магістерської роботи полягає в систематизації уявлень про чинники емоційного розвитку дітей дошкільного віку, причини виникнення у них негативних емоційних переживань та використання у психопедагогічній роботі засобів, що відповідають віковим особливостям дітей, зокрема, казок.

Практична значущість проведеного дослідження визначається можливістю використання отриманих результатів у роботі з дітьми дошкільного віку, зокрема, казки як засобу корегування негативних емоційних станів дитини та стабілізації її емоційних проявів.

Апробація дослідження. Засадничі питання використання казок у роботі з дітьми дошкільного віку та їх ціннісний аспект у стабілізації емоційних станів було представлено у доповіді на Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання науки, освіти та технологій в умовах сучасних викликів» (Кременчук, 9 травня 2023 р.) та висвітлено у тезах (Галян, Цар, 2023).

Логіка дослідження зумовила **структуру** роботи: вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз психолого-педагогічних досліджень свідчить, що існують різні підходи до визначення і поняття суті емоцій. У нашому дослідженні ми дотримувалися комплексного підходу, в якому визначили, що емоції є життєво важливим пристосувальним механізмом, що сприяє адаптації людини до умов і ситуацій її життя, що включає в себе як психофізіологічний, так і психологічний компонент, який є основою міжособистісної, соціальної комунікації, виразом цілісного ставлення людини до світу, самосвідомістю і особистісною ідентичністю.

Таким чином, емоції, будучи вродженим явищем, дозволяють дитині дошкільного та молодшого шкільного віку виявляти свої почуття позитивного та особливо негативного характеру відкрито. Лише поступово, проходячи процес соціалізації, діти, будучи щирими та відкритими істотами, частково втрачають ці властиві їм від народження якості. Дитина, стаючи повноцінним членом суспільства, вчиться вдавати, говорити неправду, приховувати справжній характер своїх емоцій. При цьому він більшою мірою орієнтується на слова та невербальні сигнали партнера, які не завжди відображають його дійсні внутрішні наміри та почуття

Емоційна сфера впливає на всі компоненти пізнання: на відчуття, сприйняття, уяву, пам'ять і мислення, будучи базою для розвитку когнітивно-пізнавальних функцій. Емоційна експресія в повсякденному житті впливає на індивідуальний і соціальний розвиток, формування міжособистісних зв'язків.

Емоційний розвиток дітей дошкільного віку пов'язане з особистісним розвитком, з їхньою соціалізацією та творчою самореалізацією, засвоєнням культурних цінностей, з процесом їхньої соціалізації та творчої самореалізації, засвоєнням культурних цінностей через входження у світ міжособистісних відносин. Дитина дошкільного віку прагнути визнання себе та інших людей дуже вразливий. Процеси сприйняття, уяви, мислення та емоції у цьому віці невіддільні один від одного, проявляється взаємозалежність та взаємозв'язок

пізнавальних та емоційних процесів, найважливіших сфер психічного розвитку дитини.

Вік 5-7 років, коли дитина починає усвідомлювати себе серед інших людей, коли вона відбирає позицію, з якої виходитиме при виборі поведінки. Цю позицію можуть будувати добрі почуття, розуміння необхідності вести себе так, а не інакше, пов'язані з цим сумління та почуття обов'язку. Але позицію можуть будувати і егоїзм, користь, розрахунок. Дитина шостого року життя не така наївна, недосвідчена, безпосередня, як це здається. Так, у нього малий досвід, його почуття випереджають розум. Але при цьому він уже зайняв певну позицію щодо дорослих, до розуміння того, як треба жити і слідувати.

Виходячи з вищесказаного впливає, що фактором, який протистоїть присутнім соціальним обмежувачам розвитку емоційної сфери, в дитячому віці є саме гра як форма діяльності, саме на емоційну сферу дитини впливають ігри на уяву та ігри, які транслюють принцип універсалізму, тобто, максимального включення в гру всіх засобів мистецтва і образотворчості. Такий спосіб розвитку емоційної сфери впливає на психофізіологічний стан дітей, дозволяючи їм почувати себе емоційно стійкими в різних критичних і конфліктних ситуаціях, підтримувати довірчі відносини з дорослим, що є важливим чинником при побудові подальшої системи відносин, самооцінки і розвитку повноцінної особистості.

Таким чином, ефективність використання казки в період дошкільного та шкільного дитинства забезпечується специфікою діяльності дитини у цьому віці, а також привабливою силою цього літературного жанру, що дозволяє вільно мріяти та фантазувати. Психокорекція за допомогою казки пов'язана з народженням у людини нових креативних потреб та способів їхнього задоволення. Це процес виховання внутрішнього світу дитини, її гармонійного світовідчуття, що стає основою для творчих дій стосовно себе, близьких, навколишнього світу.

За результатами першого етапу експерименту з'ясовано, що для 70% дітей характерний низький рівень емоційного розвитку, у 20% середній рівень, і у 10% - високий.

Отримані результати засвідчили необхідність проведення спеціальної роботи зі стабілізації емоційного стану дітей дошкільного віку. З огляду на це було розроблено програму роботи з казкою, підібрано вправи, в яких казкові сюжети сприяють розвиткові здатності дитини розпізнавати емоції інших та своїх власних.

Використання запропонованої програми дало змогу констатувати такі зміни: більшість дітей (58%) виявили середній рівень виконання завдань. Значно знизився відсоток дітей з низьким рівнем, що уможливило висновок про дієвість запропонованих підходів використання казки для емоційного розвитку дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксьонова О. П. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» (нова редакція). Ч II. Від трьох до шести (семи) років. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 452 с.
2. Артемова Л.В. Розвиток теорії та практики дитячої гри. Сторінки історії. *Дошкільне виховання*. 2001. № 7. С. 18–19
3. Афоніна, В. С. Аналіз соціальних емоцій старших дошкільнят і їх взаємозв'язок з соціальними очікуваннями. Одеса, 2019. 88 с.
4. Байер, О. Особливості формування соціальної впевненості дитини. *Практичний психолог: дитячий садок*. 2013. №3. С. 25-26.
5. Бех І.Д. Спілкування як загальна психологічна основа виховання особистості. *Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах (Теоретико-методичні проблеми виховання дітей учнівської молоді)*. Збірник наукових праць. Кн.І. Київ: Пед.думка, 2000. 340с.
6. Богущ, А. М. Мовленнєва робота з дошкільниками: шляхи оптимізації. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 3. С. 4–12.
7. Борисенко К. Сутність поняття «емоційний інтелект» у психолого-педагогічній літературі. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2021. № 1(1). С. 83–90.
8. Бурлачук Л.Ф. Що таке емоційний інтелект? *Управління персоналом*. 2008. № 21. С. 18-27.
9. Бурова А. П. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку. 2-е вид. зі змін. та доп. Тернопіль :Мандрівець, 2013. 296 с.
10. Вальдамірова О.П. Емоційна сфера дошкільника та її корекція. *Освіта Донбасу*. 2003. № 4. С. 61–66.
11. Василівський І.П. Виховання емоційного інтелекту учнів середнього шкільного віку: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії 011 – освітні, педагогічні науки. Київ: Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2021. 361 с.

12. Войтовська О. Розвиток емоційного інтелекту в дітей дошкільного й молодшого шкільного віку методами арттерапії. *Нова педагогічна думка*. 2020. № 2. С. 68–71.
13. Гавриш Н.В. Розвиток мовленнєвої творчості в дошкільному віці. Донецьк: ТОВ «Лебідь», 2001. 218.с.
14. Галузьяк В. Розвиток емпатії в учнів підліткового віку. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія :Педагогіка і психологія*. 2020. № 62. С. 210–219.
15. Галян О., Цар Н. Цінність казки в емоційному розвитку дітей дошкільного віку. *Актуальні питання науки, освіти та технологій в умовах сучасних викликів*: зб. тез доповідей міжнар. наук.-практ. конфер. (Кеменчук, 9 травня 2023 р.). Кременчук: ЦФЕНД, 2023. Ч.1. С. 8-9.
16. Говарт Г., Коли я сміливий. Тернопіль: Богдан, Серія «Пізнаю себе», 2016.
17. Годонюк В. С. Особливості самоствердження дитини дошкільного віку: теоретичний та емпіричний аспект проблеми. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: психологічні науки/* голов. ред.О. Блинова. Херсон, 2015. Випуск 4. С. 57-60.
18. Голота А.С. Розвиток емоційного інтелекту дошкільників: практичні рекомендації. *Психолог дошкілля*. Київ, 2019. С. 18–23
19. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер з англ. С.-Л. Гумецької. Харків: Віват, 2020. 512 с.
20. Гридковець Л. Долаймо труднощі разом з дитиною. Казкотерапія дитячих проблем. Львів: Скриня: Монастир Редемптористів, 2013. 66 с.
21. Грущинська Н. Економічна поведінка та емоційний інтелект в сучасних умовах зміни технологічних укладів. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 33. С. 27–30.
22. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Харків: Віват, 2019.
23. Дерев'янка С., Примаць Ю., Ющенко І.М. Штучний інтелект та емоційний штучний інтелект як феномен сучасної когнітивної психології.

Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія. 2020. Вип. 11. С. 115–119.

24. Дестенко Д. Емоційний успіх: Як отримати бажане та необхідне від життя за допомогою трьох ключових емоцій / пер з англ. У. Курганова. Харків: Вид-во «Ранок»: Фабула, 2019. 288 с.

25. Довга Т. Чуттєво-емоційний аспект дитячого інтелекту як проблема гуманістичної педагогіки. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. :Педагогічні науки.* 2012. Вип. 107(1). С. 151–158.

26. Животенко Л. Розвиток емоційного інтелекту засобами арт-методів (на прикладі діяльності гуртка «Весела карусель» у КПД). *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи.* 2016. Вип. 1. С. 68–74.

27. Казка як засіб розвитку словесної творчості. *Дошкільне виховання.* 2009. №10. С. 23-24.

28. Карабаєва І. Розвиток уяви та творчого фантазування. *Практичний психолог. Дитячий садок.* 2013. № 10. С 29–37.

29. Карабаєва І. І. Формуємо у вихователів мультисенсорний підхід до організації освітнього процесу. *Вихователь-методист дошкільного закладу.* 2013. № 2. С. 33–39.

30. Карабаєва І.І. Режисерські ігри дошкільників: організація і педагогічна підтримка. *Вихователь-методист дошкільного закладу.* 2009. № 1. С. 34–39.

31. Карасьова К. В., Піроженко Т. О. Ігровий простір дитини. Київ: Шк. світ, 2011. 128 с.

32. Карасьова К. В., Піроженко Т.О. Самодіяльні ігри дитини. Київ: Шк. світ, 2010. 128 с.

33. Карасьова К. В., Піроженко Т. О. Світ дитячої гри. Київ: Шк. світ, 2010. 128 с.

34. Коваль, О. Є. Тематичний словник-довідник з психології та педагогіки: навч. пос. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 138 с.

35. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві). Київ: Освіта, 1998. 255 с.
36. Короткий тлумачний словник української мови / за ред. Л.Глумецької. Київ: Рад.шк., 1978. 296 с.
37. Костюк А. Емоційний інтелект та шляхи його розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія :Психологічні науки*. 2014. Вип. 2(1). С. 85–89
38. Кудикіна Н. Теоретико-методичні засади організації ігрової діяльності дітей. *Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної і початкової освіти* / за ред. Г.С.Тарасенко. Київ : ВД «Слово», 2010. С. 11–25.
39. Кулик Н., Гільова Л. Емоційний інтелект: аналіз сучасних західних досліджень. *Проблеми сучасної психології*. 2018. Вип. 39. С. 79–90.
40. Лабач М. Емоційний інтелект як передумова успішного розвитку особистості. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2016. № 13. С. 214–220.
41. Литвиненко С.О. Виховання гуманних понять молодших школярів засобами української народної казки. Одеса, 1994. 296с.
42. Майстренко Л. Вплив біологічних факторів на розвиток емоційного інтелекту. *Молодий вчений*. 2017. № 4. С. 25–28.
43. Машовець М. Казка і патріотизм *Дитячий садок*. 2010. № 33. С.18-19.
44. Мельник Ж.В. Психологічні особливості становлення самосвідомості старшого дошкільника в процесі «відкриття» світу дорослих: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Нац. пед. університет ім. М.П.Драгоманова. Київ, 2014. 20с.
45. Міронова Н. Роль казки на особистість дитини. *Дошкільне виховання*. 2007. № 5. С. 12-13.
46. Мур-Маллінос Дж. Безліч емоцій, у 2 ч. Харків: Ранок, 2018.

47. Носенко Е.Л. Посібник до вивчення курсу «Теорія емоційного інтелекту». Київ, 2014. 73 с.
48. Огнев'юк В.О. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / за ред. Г.В. Беленька, М.А. Машовець. Київ : ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.
49. Павелків Р.В., Цигипало О.П. Дитяча психологія: навч. посіб. для самостійної роботи студента. Київ: Академвидав, 2011. 376 с.
50. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника – перспективи розвитку: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 136 с.
51. Піроженко Т.О. Ігрова діяльність дошкільника: молодший дошкільний вік. Київ: Генеза, 2016. 88 с.
52. Кубата Н.П., Айзенбарт М.М. Гра як засіб формування соціальної компетенції у дітей старшого дошкільного віку. *Молодий вчений*. 2018. № 5(57). С. 53–57.
53. Поліщук В. Вікова і педагогічна психологія: навчальний посібник. Вид. 3-тє, виправ. Суми: Університетська книга, 2010. 352 с.
54. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2008. 456 с.
55. Приходько Ю. О. Психологічний словник-довідник: навч. пос. Київ: Каравела, 2012. 328 с.
56. Рогальська-Яблонська І.П. Соціалізація дітей в умовах сучасного освітнього середовища ДНЗ на засадах наступності та перспективності. *Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. Сухомлинського. Серія :Педагогічні науки*. 2012. Вип. 37. Т. 1. С. 351–356.
57. Роса Н., Почуття: від суму до радості. Харків: Ранок, серія «Від... до», 2017.
58. Роса Н. Страх: від переляку до сміливості. Харків: Ранок, серія «Від... до», 2017.
59. Савченко О. Розвиток особистості школяра – стрижнева проблема творчості В.О. Сухомлинського. *В.О. Сухомлинський у роздумах сучасних*

українських педагогів. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. С. 97–105.

60. Скарбничка ігор і віршованої мозаїки для дітей раннього та дошкільного віку: навч. метод. посібник / за ред. Г. Іванюк. Київ: Сім кольорів, 2009. 240 с.

61. Сонечко І., Мурчикові настрої. Харків: Ранок, 2018. 258с.

62. Стаєнна О. Ігрова діяльність дошкільників: сучасний формат. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2018. № 10. С. 38–42.

63. Сухомлинська О.В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді в координатах педагогічної науки і практики (виступ на Загальних зборах АПН України 07.12.05). Сайт Академії педагогічних наук України. 20 с.

64. Сухомлинська О.В. У пошуках справжнього. Харків: Атма, 2012. 22 с.

65. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. Т. 3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. Київ: «Радянська. Школа», 1977. 670с.

66. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. Київ: Радянська школа, 1980.

67. Сухомлинський В.О. Рідне слово / Вибрані твори: У 5-ти т. Київ: Рад. школа, 1977. Т. 3. С. 201-205.

68. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Київ: Радянська школа, 1977. 341 с.

69. Четверик-Бурчак А.Г. Емоційний інтелект як чинник успішності вирішення головних життєвих завдань. *Психолінгвістика*. 2013. Вип. 14. С. 163-184.